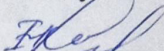

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 15 » 06 2023 р.

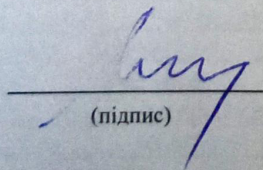
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «АФРИКАНСЬКИЙ НЕЙТРАЛІТЕТ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ
ВІЙНІ: ЯК ЗМІНИТИ БАЛАНС НА КОРИСТЬ УКРАЇНИ»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 408 групи, Купраш Катерина Миколаївна

Керівник: кандидат фізико-математичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та регіональних студій Лоссовський Ігор Євгенович

Нормоконтролер

(підпис)

Олексій Мендрін

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Теоретико - методологічні засади дослідження, концептуальні засади, принципи вивчення африканського регіону та формування взаємних відносин з Україною.....	7
РОЗДІЛ 2 Тенденції розвитку відносин країн Африки з новоутвореними державами до 2023 року.....	10
2.1. Присутність України на Африканському континенті та розвиток відносин з країнами регіону.....	10
2.2. Розвиток відносин африканських країн з росією.....	15
2.3. Розвиток відносин з іншими країнами пострадянського простору.....	26
РОЗДІЛ 3 Аналіз основних напрямів розвитку відносин країн африканського регіону з Україною та росією станом на зараз.....	29
3.1. Україна. Перспективи розвитку та зміцнення відносин з Африкою.....	29
3.2. Росія. Пропаганда для глобального Півдня.....	34
3.3. Детальний контент-аналіз “Африканський нейтралітет у російсько-українській війні: можливості для підвищення впливу України”.....	39
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України посилює необхідність останньої в налагодженні та подальшому розвитку міцних міжнародних зв'язків. Країни Африканського регіону займають вагомe місце в геополітиці світу. В умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України дослідження відносин країн Африканського континенту зі сторонами конфлікту є важливим та необхідним в контексті завдання притягнення якомога більшої кількості країн на сторону України. Адже це формує усвідомлення напрямів розвитку відносин між Україною та країнами Африканського континенту; розуміння шляхів ефективної протидії пропаганді Росії для Глобального Півдня та країн Африканського континенту, зокрема.

Російське вторгнення в Україну руйнує світовий порядок та спровокувало колосальні зміни в геополітиці. Одним з фронтів протистояння Росії і Заходу в сучасній гібридній війні став Африканський континент. Окрім своїх традиційних союзників в Африці Кремль там шукає нових союзників в умовах ізоляції з боку ЄС та США. В свою чергу, російська федерація на цьому материку зосередилась на смузі від Судану до Малі. В ситуації, що склалася, важливо усвідомити актуальний стан присутності України на Африканському континенті та визначити шляхи її посилення для забезпечення більшої підтримки країнами регіону України в її протистоянні російському агресору.

Актуальність теми обумовлюється тим, що наразі Україна потребує збільшення міжнародної підтримки (політичної, дипломатичної, економічної, військової) Африканських країн в її протистоянні російському агресору. Виключно важливою така підтримка є в сфері дипломатії, на майданчиках провідних міжнародних організацій, насамперед форумах ООН, Організації Африканської Єдності. Континент Африка є масштабною платформою для інвестицій, в якому кожна сфера потребує розвитку: спорудження об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури, аграрна сфера та виробництво добрив, сільськогосподарські технології, авіабудування, освіта та медицина. Тож пріоритетом політики провідних

країн світу є розвиток економічних відносин з Африкою. В політичних колах та політологічній літературі формулюється навіть потреба «відірвати Африку із зони прискіпливого інтересу КНР» [24].

Дана тема наразі є малодосліджена, практично відсутні українські наукові публікації на цю тему, тому її аналіз є корисним для подальшої розробки сценаріїв налагодження більш тісних зв'язків України з країнами Африки.

В контексті українсько-африканських відносин першочерговим є питання солідарності африканських країн з Україною в нашій боротьбі за свободу з тоталітарною імперіалістичною державою. Одним з пріоритетів є забезпечення підтримки з боку країн, які досі голосують фактично проти важливих для України резолюцій в рамках ГА ООН та інших міжнародних організацій або утримуються.

Варто також акцентувати увагу на питанні продовольчої безпеки. Воно особливо гостре для багатьох країн континенту, у тому числі для ПАР. Україна та африканські країни дуже взаємозалежні від торгівлі продовольством. Це обумовлено структурою споживання та виробництва в цьому регіоні. Африка покладається на імпорту зернових та олійних культур з України. З африканського континенту Україна імпортує каву, какао, цитрусові та тютюн. Структура двосторонньої торгівлі продовольством між Україною та Африкою демонструє значний потенціал нарощування торговельних обсягів.

Африканські країни показують найвищий відсоток недоїдаючого населення в світі. Незважаючи на постійні зусилля, спрямовані на боротьбу з нестачею продовольства, голод залишається розповсюдженим явищем серед значної частини населення континенту. З 36 країн з низьким рівнем доходу та дефіцитом продовольства, розташованих в Африці, 33 отримували продовольство українського походження у 2021 році.

Це підкреслює важливу роль України у продовольчому забезпеченні Африки. Розвиток міцних дипломатичних та економічних відносин між африканським континентом та Україною могло б збільшити обсяги постачань продовольства.

Проведення основного дослідження автором супроводжується також додатковим проведенням Контент-аналізу та SWOT-аналізу зазначеної

проблематики. Згадані додаткові дослідження/аналізи фактично доповнюють та підтверджують рекомендації основного дослідження.

Метою дослідження є дослідити причини переважаючого нейтралітету країн Глобального Півдня, зокрема, Африканських країн щодо російсько-української війни та визначити шляхи зміни балансу Африки на користь України.

В процесі дослідження даної теми застосовувались різні **методи дослідження**. Зокрема, методи порівняльного та контент-аналізу застосовувались в ході вивчення інформаційно-аналітичних матеріалів та наукових публікацій. Найбільш доречним для даного дослідження серед загальнонаукових методів є системний підхід. Даний метод дозволяє досліджувати об'єкти як цілісні системи, виявляти їх зовнішні та внутрішні зв'язки та дати комплексне бачення середовища, в якому реалізуються відносини країн Африки з Україною та росією. Для вирішення поставлених завдань також використовувалася індукція, яка дозволила вивести загальні судження на основі низки окремих досліджень. Івент-аналіз застосовувався для сприйняття та виділення фактів щодо активності країн Африканського регіону на регіональній та світовій політичній аренах, змін умов функціонування та розвитку. В ході вивчення наукових публікацій та інформаційно-аналітичних матеріалів застосовувались методи порівняльного аналізу та контент-аналізу. Також був залучений також історичний метод, який дав змогу відстежити динаміку змін в зовнішній політиці країн протягом зазначеного періоду.

Об'єктом дослідження є геополітична система країн Африканського континенту, актуальний стан її політичного та економічного розвитку, традиції її геополітичної орієнтації та сучасні пріоритети розвитку. Вся ця система розглядається в контексті існуючого світопорядку, взаємовідносин та присутності на цьому континенті провідних світових гравців.

Предметом дослідження є актуальний стан взаємовідносин країн Африки з росією та Україною, передумови та фактори формування цих відносин, вплив фактору російсько-української війни на ці відносини, а також можливі шляхи посилення інформаційної та політичної присутності України в цьому регіоні,

зокрема з метою забезпечення більшої підтримки регіоном України в її воєнному протистоянні з росією.

Головними завданнями є:

а) визначити основні тенденції розвитку безпекових викликів в світі в контексті взаємовідносин Африканських країн з Україною та росією з 19 ст. по сьогоднішній день;

б) дослідити причини переважаючого нейтралітету країн Глобального Півдня, зокрема, Африканських країн щодо російсько-української війни;

в) проаналізувати ключові напрямки відносин Україна - Африканські країни;

г) дослідити міжнародну взаємодію росії з країнами Африканського континенту;

д) сформулювати конкретні кроки для посилення інформаційної та політичної присутності України на Африканському континенті з метою забезпечення притягнення країн континенту на сторону України в її протистоянні російському агресору.

Апробація отриманих результатів та основні положення й результати дипломної роботи пройшли апробацію у вигляді публікації на конференції «ПОЛІТ 2023», на базі Національного Авіаційного Університету.

1. Купраш К.М. Перспективи розширення міжнародної співпраці України з країнами Африканського регіону // *Міжнародна науково-практична конференція «Політ»*. 2023. С.104-106.

Структура роботи обумовлена поставленою метою та визначеними завданнями дослідження. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи склав 53 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ, ПРИНЦИПИ ВИВЧЕННЯ АФРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМНИХ ВІДНОСИН З УКРАЇНОЮ

Теоретико-методологічні засади цього дослідження полягають у вивченні наявних наукових публікацій з зазначеної проблематики, їх пошук серед вітчизняних та іноземних наукових джерел, ознайомлення з їх основними результатами, аналіз цих результатів та формування власних висновків та пропозицій щодо подальших досліджень та конкретних політичних дій України в напрямку забезпечення більшої підтримки з боку африканських країн в її військово-політичному протистоянні росії.

Актуальність проблеми, обраної для даного дослідження є очевидною з огляду на нагальну потребу покращення відносин України з країнами Глобального Півдня, зокрема з метою притягнення країн Африки з їх нейтрального статусу на сторону України в її протистоянні з росією. Водночас, серед вітчизняних авторів бракує публікацій з визначеної проблематики. Деякі публікації іноземних авторів стосуються лише окремих аспектів та ставлення окремих африканських країн до російсько-української війни. Загалом їм бракує комплексного погляду та аналізу зазначеної проблеми. Автор цієї публікації намагався розглянути проблему всеохоплююче, дослідивши позиції африканських країн до російсько-української війни комплексно, в регіональному форматі.

Враховуючи обережно-нейтральну позицію більшості провідних африканських країн до проблеми російсько-української війни, при тому, що позиція та політика України в цій війні, як її жертви, в очах незаангажованого зовнішнього спостерігача мала би вважатися справедливою, а політика цих країн мала би бути не нейтральною, а більш проукраїнською, Україні, експертному та науковому середовищу, та її зовнішньо-політичному відомству необхідно уважно аналізувати ситуацію, що склалася, та робити чесні й, можливо, дещо неприємні висновки щодо помилок та промахів в своїй зовнішній політиці стосовно країн Африканського регіону, який останніми роками починає виступати в ролі активного, динамічного

регіону світу з точки зору економічного, політичного, демографічного і соціального розвитку.

Попередня переважаюча «проросійськість» країн цього регіону може пояснюватися й деякими об'єктивними причинами, насамперед, історичними причинами та нав'язливими стереотипами. Серед таких причин слід вказати, традиційно тісні багаторічні зв'язки африканських країн, що відносились до «країн третього світу», «країн, що розвиваються» до Радянського Союзу, який вважають політичним «попередником» сьогоденної російської федерації. Відсутність упродовж кількох попередніх століть Української державності та її підпорядкованість росії створювали уявлення та стереотипи другорядності, меншовартості й меншої важливості України як країни-партнера.

32 роки Української Незалежності й, насамперед, останні шістнадцять місяців її самовідданої успішної боротьби з російським агресором й очевидних перемог над переважаючими силами противника, безпрецедентна підтримка демократичним світом цієї праведної, визвольної, жертвовної боротьби українського народу твердо поставили Україну на світову «шахову дошку», як велику, важливу, суверенну та самостійну державу з розвинутою, добре сформованою, зрілою нацією та громадянським суспільством.

Водночас, в умовах розв'язаної росією несправедливої війни з Україною підтримка останньої з боку країн Глобального Півдня, африканських країн є дуже обережною й поміркованою. Велика низка африканських країн продовжують традиційно орієнтуватися на росію, хоча й утримуються від підтримки її агресивних дій в Україні, насамперед, під страхом попасти під вторинні санкції, накладені на агресора країнами колективного Заходу.

Така обережна політика Півдня може пояснюватися, в т.ч., традиційним сповіданням принципів «Realpolitik», такої політики та дипломатії, які спираються на реальну військову та економічну силу та можливість тієї чи іншої держави. «Realpolitik» орієнтується на власну силу та здатність впливати на міжнародні рішення і поведінку інших держав, а не на ідеали, моральні цінності чи принципи. Перемоги України у військових діях проти росії, її потужна політична,

дипломатична, фінансова та матеріально-технічна підтримка все зростаючою коаліцією «Рамштайн», що складається переважно з країн Заходу, має поступово змінити й «реал політичні» акценти поки-що нейтральних країн Півдня в сторону більш відвертої підтримки України.

В таких умовах стає очевидною необхідність активізації зусиль України на Південному зовнішньо-політичному напрямі, насамперед, відповідних зусиль МЗС України. Сьогодні необхідно перейти від гучних декларацій про важливість розвитку та поглиблення відносин України з її африканськими партнерами на користь справжнього активного й прагматичного розвитку таких відносин. Декларації мають імплементуватися в конкретні дії.

РОЗДІЛ 2

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН КРАЇН АФРИКИ З НОВОУТВОРЕНИМИ ДЕРЖАВАМИ ДО 2023 РОКУ

2.1. Присутність України на Африканському континенті та розвиток відносин з країнами регіону

Ще з давніх часів Україну та Африку пов'язують глибокі історичні зв'язки, навіть попри географічну віддаленість. Хоча і країни африканського континенту не стали осередком постійних українських поселень, оскільки українська еміграція не виявляла особливого зацікавлення до Африки у своїх політичних та економічних планах. Проте, в силу різних причин та історичних обставин, безпосередня присутність українців позначилась і на цьому континенті.

Першою країною, в якій побували українці, став Єгипет. Так, лікар українського походження Олександр Уманець у складі російської медичної урядової комісії у 1842-43 роках відвідав Близький Схід, в тому числі Єгипет, де лікував хворих на чуму. Інший лікар з України Артем Рафалович проводив епідеміологічні дослідження в Єгипті, а також у Тунісі й Алжирі у 1846-48 роках. Український інженер та мандрівник Єгор Ковалевський у 1847-48 роках займався пошуком і розробкою покладів золота в Судані, вивчив й описав побут та звичаї місцевих жителів, а також населення Єгипту та Ефіопії. У 1880-их роках в Єгипті оселився й зайнявся аптекарською справою фармацевт з Галичини Йосип Білинський, який організував невелику українську громаду в Каїрі. Кілька разів до Єгипту на лікування приїздила й Леся Українка (1909-1913 роки) [10, ст. 38-40].

На початку 1920-их в Єгипті і Тунісі перебувало багато українців, що з'явилися тут у складі решти російської армії генерала Денікіна і Врангеля, які під тиском більшовиків вимушені були покинути межі Російської імперії. Зокрема, серед 6 тис. врангелівців, що 1921 року на 34 кораблях дісталися до Тунісу, було близько 2 тис. українців. Як правило, вони були зросійщені та малосвідомі в своїх поглядах. Їх було розміщено по таборах в околицях Бізerti. У таборі Садібішр в Єгипті, де

перебували інтерновані денікінці, свідоміші українці заснували Українську громаду. По ліквідації таборів більшість їхніх мешканців повернулась до Європи, частина лишилась в Єгипті й Тунісі. Були й такі, хто, записавшись до французького Іноземного Легіону, були відправлені на службу до Марокко та Алжиру.

Також варто зазначити, що в 1921-22 роках в Єгипті діяла українська студентська громада, що нараховувала до 30 членів. Втім, після цього довгий час українського культурного життя на території держав африканського регіону не існувало.

Україна, як одна з країн-засновниць ООН, відстоювала та послідовно просувала інтереси країн африканського регіону в Організації Об'єднаних Націй. Так відбувається і сьогодні. Адже Україна доклала багато зусиль до збереження миру в країнах Африки і завжди була віддана цій ідеї в даному регіоні світу. Так, наприклад понад 300 українських "блакитних шоломів" виконували миротворчі завдання в чотирьох місіях ООН в Африці: в Демократичній Республіці Конго, Південному Судані, регіоні Аб'ей і в Малі [10, ст. 41].

Після історичного «параду незалежностей» 1960 року, що ознаменував крах колоніального періоду на Африканському континенті, світові держави та колишні метрополії намагались встановленням дипломатичних стосунків залучити молоді країни до сфер власного впливу. США і СРСР встановлювали дипломатичні відносини майже з усіма країнами континенту та в рамках холодної війни й блокового протистояння намагались привернути на свою сторону молоді африканські країни. В числі радянських дипломатів, що представляли СРСР були українці. Серед них: Василь Таратута (Алжир), Дмитро Білоколос (Ботсвана, Замбія), Михайло Ситенко (Гана), Василь Сафрончук та Данило Солод. Були етнічні українці і серед представників американських посольств 1970–1980-х років: Євген Скоцко (Алжир), Ігор Нестерчук (Буркіна-Фасо) [10, ст. 40].

Нова ера двосторонніх відносин з африканськими державами розпочалась зі здобуттям Україною незалежності в 1991 році. Сьєрра-Леоне була першою африканською державою, що визнала незалежність України 12 грудня 1991 року.

Того ж року це зробили Намібія, Замбія, Марокко, Лівія, Туніс, Алжир. Більшість держав континенту визнали незалежність України в 1992 році.

У грудні цього ж року перший президент України Леонід Кравчук здійснив офіційний візит до Єгипту. 6-8 грудня 1993 року він відвідав Туніс. В період 1998-2002 років африкансько-українські відносини зазнали найдинамічнішого розвитку. В той час відкривались нові посольства, континент активно відвідували урядові делегації. Прем'єр-міністри України відвідували Єгипет у березні 1997 і у листопаді 2011 року. У квітні 2008 року президент України Віктор Ющенко здійснив офіційний візит до Єгипту. У 2008 році з офіційним візитом Київ відвідував глава Лівії Муаммар Каддафі. Україна набула статусу спостерігача в Африканському Союзі [12].

Разом з тим, відносини України з країнами Африки розвивалися менш динамічно ніж пріоритетний розвиток відносин з країнами Європи та Північної Америки, з огляду на те, що основними пріоритетами зовнішньої політики України стали Європейська та євроатлантична інтеграція з подальшою метою набуття членства в Європейському Союзі та НАТО.

У 2022 році було визначено зовнішньополітичний курс на активізацію відносин України з Африкою. Було створено посаду Офіційного представника України щодо розвитку відносин з країнами Африки та мусульманського світу. У вересні 2022 року відбулося турне Міністра Закордонних справ України Дмитра Кулеби до країн Африки. Президент України В.Зеленський провів низку зустрічей та телефонних розмов з керівниками країн Африки. МЗС було задекларовано відкриття ближчим часом 10 нових посольств України в країнах Африки.

Важливо зазначити, що українські спеціалісти, конкуруючи з росією, Китаєм та Європою, допомагали опановувати космічний простір африканським країнам. Так КБ «Південне» виготовило перший космічний супутник Єгипту EgyptSat-1, який працював впродовж 2007—2010 років. Нігерія за допомогою ракети «Дніпро» в 2011 році запустила власні телекомунікаційні космічні апарати [20].

На Єгипет припадає майже половина українсько-африканської торгівлі, тож ця держава є головним економічним партнером України в Африці. Для

військово-повітряних сил Єгипту Харківський авіаційний завод обладнав 3 транспортні літаки Ан-74. А «Нафтогаз України» реалізує проєкт на родовищі Алам-Ель-Шавіш на 500 млн доларів США. Аграрна компанія «Нібулон» планує інвестувати в нові елеватори та зерновий термінал.

Щодо військової сфери співробітництва, важливо зазначити, що 2003 року при Національній академії внутрішніх справ створено Спеціальний миротворчий центр для підготовки сил поліції та військовослужбовців у задіянні в миротворчих місіях України. Українські миротворці активно залучались до миротворчих операцій під егідою ООН на Африканському континенті.

Свого часу Україна була одним з основних постачальників радянської військової техніки до країн Африки. Фрегат «Гетьман Сагайдачний» брав участь у військово-морській операції НАТО «Океанський щит» з протидії піратству в районі Африканського рогу, Аденської затоки та узбережжя Сомалі з 2013 - 2014 роках. Згодом фрегат продовжив участь у військово-морській операції Європейського Союзу проти піратів «Атланта» у тому самому районі.

Варто також розглянути економічне співробітництво України з країнами африканського регіону. 2021 року 77% обсягу українсько-африканської торгівлі припадало на північні середземноморські країни (Єгипет — 45 %, Алжир, Марокко), на Тропічну Африку лише 23 % (Ефіопія, Нігерія, Сенегал). Торгівля з африканськими країнами для України мала значне додатне сальдо (лише з Гани, Кот-д'Івуару і ПАР Україна імпортувала більше ніж продає) [30].

Експорт України до Африки 2021 року становив 4,97 млрд доларів США (10 % від загального) і цим самим перевищив експорт до росії. Африка була другою після Австралії за темпами зростання, додавши 20,5 % обсягу за рік. Головними країнами-партнерами в торгівлі з Україною є Єгипет (5-те місце і 4,5 % українського експорту, 2,25 млрд доларів США) і Алжир (14-те місце, 1,2 %, 0,58 млрд, відповідно).

Єгипет, Алжир, Ефіопія, Нігерія - країни з найбільшими показниками росту експорту товарів 2021 року. В цей же час значно скоротився експорт до Сенегалу, Ліберії, Марокко. Причиною цього є значна сировинна спрямованість української

зовнішньої торгівлі та суттєва залежність від зовнішніх ринків збуту із сильною волатильністю кон'юнктури. До країн Африки вивозиться переважно аграрна продукція (зерно, олія, насіння) та металургійна сировина (чорні метали, руди, шлаки, зола). До ряду африканських країн поставляються вантажінки КрАЗ виробництва України. Портовим єгипетським містом Александрія їздять трамваї українського виробництва Татра-Юг. У військовій та цивільній авіації користувались попитом транспортні машини та одномоторні легкі літаки Державного підприємства України ім. Антонова.

В свою чергу імпорт до України товарів з Африки 2021 року склав 0,82 млрд доларів США (1,3 % від загального). Африканський напрямок став третім, після тихоокеанського та азійського, за темпами зростання, додавши 8,1 % обсягу за рік. Алжир і Єгипет є основними країнами- партнерами в торгівлі з Україною. Марокко, Гана увійшли до 15 країн з найбільшими показниками росту імпорту товарів 2021 року. З ПАР і Зімбабве в 2021 році відчутно скоротився імпорт. З Африки везуть боксити (Гвінея) для Миколаївського глиноземного заводу, марганцеві (Гана) та інші руди, какао-боби (Кот-д'Івуар), добрива, тютюн, горіхи та тропічні фрукти [30].

Щодо співробітництва у сфері туризму, то Єгипет, поряд з Туреччиною, є одним з основними колегами по туристичному бізнесу для України. Так як щорічно його червономорські курорти відвідували до 1,5 млн українців. Не менш популярним є відпочинок в Танзанії (на сафарі до національних парків, на морських курортах Занзібару). Курорти Канарських і Сейшельських островів відносяться до нішевих напрямків.

Основною проблемою розвитку туристичної сторони співпраці України з Африкою є висока вартість пасажироперевезень та логістична складність. На допомогу вирішенню цього питання ще на початку XXI століття Стамбул став одним з основних хабів африканських авіаперевезень, сформувавши для цього політику Турецьких авіаліній.

Слід зазначити, що наведена вище статистика стосувалася торгово-економічної співпраці України з країнами Африки в період до повномасштабного військового вторгнення росії, яке суттєво негативно вплинуло на це співробітництво,

Відновлення масштабів і темпів його подальшого розвитку можливо по завершенні російсько-української війни.

2.2. Розвиток відносин африканських країн з росією

Одним із стратегічних регіонів, який у свій час сприяв зростанню Радянського Союзу та ще царської росії, вважається континент Африка. Обумовлено це наступними історичними фактами.

Під час холодної війни росія надала країнам африканського континенту велику вагу в глобальній конкуренції зі Сполученими Штатами. Великий і бурхливий розвиток відносин москви з країнами Африки почався наприкінці 1950-х і на початку 1960-х років, коли почався глобальний процес деколонізації і більшість з них отримали незалежність. Поштовхом до здобуття незалежності решти країн материка став міжнародний Рух неприєднання. СРСР продемонстрував свою підтримку рішення Бандунзької конференції 1955 року, яке він вважав антиімперіалістичним і антиколоніальним, і виступав за мирне співіснування. В свою чергу, цей Рух, основоположником якого став перший Прем'єр-міністр незалежної Індії Джавахарлал Неру, включав також повагу до невтручання у внутрішні справи держав та принципу їх суверенітету.

Тоді, у 1956 році, Хрущов наголосив на важливості “повалення колоніальної системи імперіалізму” і на XX з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу проголосив «непримиренну боротьбу Радянського Союзу проти колоніалізму». Підтримка національно-визвольної боротьби і соціального прогресу була визначена зовнішньополітичною метою в радянській Конституції 1977 року. Отже, національно-визвольні рухи розглядаються як осередки боротьби проти світового імперіалізму [6].

Проте суперництво між Радянським Союзом і Сполученими Штатами було не єдиним фактором, що стояв за радянською діяльністю на африканському континенті. Під час холодної війни в доповіді Національної розвідувальної ради США

«Радянська та африканська політика» 1975 року радянські інтереси в регіоні були визначені таким чином:

- зменшення впливу, влади та присутності Заходу;
- отримання політичного впливу на південній частині Аравійського півострова та узбережжі Червоного моря, одночасно підтримуючи та захищаючи свої фланги на Близькому Сході;
- забезпечення доступу до допоміжних об'єктів для своїх військово-морських сил в Індійському океані;
- стійкість до китайського впливу.

Усі ці національні інтереси є взаємопов'язаними не лише геополітично, а й економічно та культурно.

Радянський Союз надавав допомогу регіону різного виду для отримання впливу та співпраці в регіоні. Особливо це стосується військової допомоги. У 1962 році Москва позичила Сомалі 32 мільйони доларів на збільшення чисельності армії до 14 000 і її модернізацію. У 1965 році Радянський Союз надав технічну та військову допомогу в розбудові Військово морських сил Сомалі. З іншого боку, Радянський Союз також намагався створити національну армію в Ефіопії. Лідер соціалістів Менгісту Хайле Маріам також активно нарощував американську допомогу Ефіопії. У 1976 році між двома сторонами було підписано секретну військову угоду на 100 мільйонів доларів. Близько 20 тис. ефіопів пройшли підготовку в Радянському Союзі, ще тисячі закінчили військові та політичні школи [5]. У 1977 році Сполучені Штати припинили будь-яку військову допомогу і більше не мали жодного впливу на стратегічно важливий Африканський Ріг, як частину африканського регіону. З втратою цього значного американського впливу Радянський Союз отримав повний контроль, і ситуація ускладнилася.

Проте, за винятком розвитку рибальства та будівництва морських портів і аеродромів, радянська влада не була економічно активною. Радянський Союз надав економічні кредити багатьом країнам африканського регіону, але заборонив їх використання. Не менш важливим є те, що під час Холодної війни Радянський Союз уклав військові, економічні, культурні та інші угоди з багатьма африканськими

країнами. Насправді лише деякі з 40 африканських країн виконали угоди, підписані з Радянським Союзом.

У галузі освіти Радянський Союз підготував на африканській землі щонайменше 200 тис. спеціалістів. Радянський Союз підписав угоди про економічну і технічну допомогу з 37 країнами Африки і торгові угоди з 42 країнами. Крім того, близько 25 000 африканців пройшли підготовку в різних областях в радянських університетах і технікумах, а тисячі закінчили радянські військові та політичні школи.

Однак часто темні сторінки історії забуваються. Як і голод 1984 року в Ефіопії, найдавнішій країні Африки, як свого часу це робив в Україні Йосип Сталін, колишнім лідером Радянського Союзу. У той час в Ефіопії панував прорадянський військовий режим на чолі з Менгісту Хайле Маріам. Радянський Союз давав йому зброю та радників для придушення опору в країні. Менгісту використовував голод як зброю проти свого народу. Через це його пізніше назвали «Чорним Сталіним» Африки.

За наказом керівництва СРСР були сформовані радянські загони для вивозу продовольства з Ефіопії. Жителям союзу приходили розпорядження з військоматів, за якими вони були змушені “добровільно-примусово” виконувати “інтернаціональний обов’язок”, відмова каралась відправкою до найгарячішої точки в Афганістані [1].

Під час холодної війни, наприклад, Радянський Союз брав активну участь в інфраструктурних проєктах в Африці, підтримував соціалістичні уряди і мав там багато військових баз. Однак після розпаду Радянського Союзу російська федерація не змогла зберегти існуючі відносини з африканськими країнами як адміністративно, так і фінансово.

У той час росія займалась внутрішніми проблемами та економічною реконструкцією, тому її відносини з африканськими країнами були обмеженими. Федерація пережила серйозні економічні та політичні кризи, які зменшили її вплив в Африці порівняно з попередніми десятиліттями. В той час відносини з Африканським континентом займали останнє місце в списку зовнішньополітичних

пріоритетів. Багато російських підприємств, що виробляли товари для африканського ринку, зазнали колосальних збитків і припинили діяльність. Протягом цього періоду росія відмовилася від активної геополітичної участі в Африці, а російські ресурси та інвестиційна підтримка значно скоротилися.

У другій половині 1980-х і на початку 1990-х років відбулося загальне зниження економічного та політичного інтересу до Африки як з боку країн в Європі та Америці, так і з боку країн Азії та Латинської Америки. Серед багатьох причин можна виділити основні:

- припинення конкуренції між Радянським Союзом і США і, як наслідок, підрив інтересу до африканських країн, що використовуються в боротьбі за політичну перевагу в регіоні;

- поява нових держав на території СРСР, у Східній Європі та надходження з цих країн фінансової, технічної та іншої допомоги до Чорного континенту;

- виникнення осередків конфліктів у Європі, на які міжнародне співтовариство звертало набагато більше уваги [21].

У 1992 році росія закрила 9 посольств і 4 консульства на континенті. Припинили роботу багато представництв Союзу радянських комітетів дружби і культурних центрів в Африці. Жоден російський лідер не відвідував континент до 2006 року, що створило безпрецедентну ситуацію для Заходу та Сходу щодо встановлення дипломатичних відносин з африканськими країнами.

Однак наприкінці 1990-х — початку 2000-х росія почала знову проявляти інтерес до Африки. Після приходу до влади президента володимира путіна в 2000 році росія почала більш активну зовнішню політику і намагалася відновити відносини з африканськими країнами. Тоді росія почала приділяти більше уваги ресурсам Африки, таким як нафта, газ і деяким мінеральним ресурсам, і почала укладати угоди про співпрацю з окремими країнами [2].

Зміни у розвитку відносин між росією та Африкою набрали обертів через рішучість РФ повернутися в регіон. Це було викликано занепокоєнням щодо того, що Китай, Індія, Бразилія та особливо Сполучені Штати зацікавлені в забезпеченні доступу до природних ресурсів та запасів енергії в Африці. В цей час завдяки своїм

природним багатством росія тимчасово закрила свої борги і вийшла з-під «контролю» МВФ. Після цього російська федерація знову почала проводити більш незалежну зовнішню політику. Інший момент полягає в тому, що участь росії в саміті «Великої вісімки» підвищила впевненість федерації в собі, формувала ілюзію про свою рівність великим державам світу. Хоча цей новий статус зміцнив міжнародні позиції росії, «входження в старий колоніальний клуб» змусило москву приділити більше уваги традиційним дружнім відносинам з африканськими країнами [6].

Для реалізації політики рф в Африці в 1994 році була створена «Концепція політики росії в Африці», яка передбачала розвиток політичних відносин на різних рівнях і взаємодію між парламентом і виконавчою владою російської федерації. Йдеться про співпрацю деяких регіонів росії з африканськими країнами за допомогою та під контролем російського МЗС. План такий: Організація Об'єднаних Націй – Африканський Союз – Субрегіональні організації – Усі зацікавлені країни.

Ця концепція включає зовнішньополітичні вектори сили у двосторонніх та багатосторонніх відносинах з африканськими країнами для покращення політичного діалогу та сприяння економічному співробітництву для взаємовигідної економіки та торгівлі, вирішення регіональних конфліктів та пропозиції щодо запобігання криз в Африці.

Найважливішою частиною цієї лінії є розвиток партнерства з Африканським Союзом і субрегіональними організаціями [6].

З початку нового століття глави держав і урядів, міністри закордонних справ африканських країн, у тому числі Кенії, Еритреї та Ефіопії, неодноразово відвідували росію з офіційними візитами. У свою чергу російські міністри та чиновники відвідали країни Африки. У 2005-2006 роках відбулося понад 30 політичних переговорів з дипломатичними представництвами африканських країн. Російське керівництво розширило співпрацю з африканськими регіональними організаціями, зокрема з Африканським Союзом. У 2005 році посол російської федерації в Ефіопії був акредитований при комісії Африканського Союзу. У листопаді 2006 року Росія приймала саміт G8. За результатами Петербурзького

саміту було прийнято документ «Оновлення Африки». Африканські проблеми також обговорювалися в ключових документах Саміту та на заключній прес-конференції голів делегацій [6].

У 2006 році президент путін став першим російським лідером, який відвідав країни Африки на південь від Сахари, сигналізуючи про бажання росії розширити торговельні зв'язки із цим континентом. У 2007 році на саміті G8 путін знову продемонстрував інтерес росії до Африки, заявивши, що вирішення енергетичних проблем Африки призведе до розвитку континенту. З нагоди Міжнародного дня Африки керівники країн також надіслали привітання президентам і урядам африканських країн. У тому ж році МЗС росії опублікував документ «Комплексний погляд на зовнішню політику російської федерації», в якому говорилося про новий імпульс у розвитку традиційних дружніх відносин між росією і Африкою та наголошувалося на важливості Африки.

У концепції зовнішньої політики 2008 року, підписаній Дмитром Медведевим, Африка посідає дев'яте місце в списку десяти важливих для інтересів росії регіонів, за нею йде Латинська Америка. Зовнішньополітична ініціатива російської федерації, підписана президентом володимиром путіним 30 грудня 2016 року, як і перший африканський варіант 2013 року, ще не в повній мірі враховували інтереси російської федерації. Насправді ініціатива повторює попередні обіцянки: «росія зміцнюватиме політичний діалог, розвиватиме взаємовигідні економічні та торговельні зв'язки, а також зміцнюватиме та розвиватиме глобальну співпрацю, представлену для загального блага». Водночас планувалось розширення зв'язків росії з африканськими країнами на національному та міжнародному рівнях. Ключовим елементом цієї політики є побудова партнерства.

Ще один важливий документ - «Національна безпека росії до 2020 року», затверджений президентом путіним 12 травня 2009 року, який майже повністю ігнорує Африку. Однак у новій редакції документа, затвердженій президентом 31 грудня 2015 року, йдеться про те, що російська федерація прихильна до політичного, торгово-економічного, військово-технічного співробітництва та співпраці у сфері безпеки, а також в гуманітарній та освітній галузі. У ньому була окреслена нова

стратегія для Африки, яка враховувала ситуацію, що змінилася. А особлива увага приділялась позиції росії в міжнародному порядку як нової «наддержави», що «народилася» після вторгнення в Україну та війни в Сирії.

Росія активно співпрацює з кількома авторитарними режимами та підтримує їх, часто для того, щоб отримати доступ до природних ресурсів і ринків Африки. У 2015 році російські компанії, особливо в енергетичному секторі, активно розширювали свою присутність в Африці. Росія стала основним постачальником зброї, військового обладнання та навчання для кількох африканських країн. Прикладом такого співробітництва є російський контракт на постачання озброєння та військової техніки до країн Африки, передусім Судану, Алжиру та інших. Росія також підтримувала авторитарні режими, такі як Зімбабве та Лівія, які викликали критику з боку деяких західних країн і правозахисних груп.

З 2010 року росія почала зміцнювати політичні, економічні та культурні зв'язки з африканськими країнами. Активно розвивати дипломатичні відносини, підписувати договори про співпрацю в різних сферах та економічні угоди. Також росія збільшила допомогу африканським країнам, фінансову допомогу, гуманітарну допомогу та участь у миротворчих місіях.

Крім того, РФ розширила свою економічну присутність в Африці завдяки угодам про співпрацю в сферах енергетики, експлуатації природних ресурсів і розвитку інфраструктури. Російські компанії активно інвестували в нафтогазову галузь у таких країнах, як Нігерія, Ангола та Алжир.

У 2014-2015 роках у центрі уваги економічного співробітництва були розробки мінерально-сировинних ресурсів, видобуток вуглеводнів і дорогоцінних металів, геологорозвідка та інфраструктурні проекти. В умовах зростаючої конкуренції за африканські ринки між США, Китаєм, Європейським Союзом, Бразилією, Японією, Індією та країнами Аравійського півострова росія була однією з країн, які першими активно відновлювали відносини з цим регіоном.

Чинним російським законодавством було передбачено, що товари з найменш розвинених країн не обкладаються митом, не встановлюються кількісні обмеження

на імпорт цих товарів і не застосовуються антидемпінгові, компенсаційні та інші захисні заходи.

Варто зазначити, що в обмін на борг колишнього Радянського Союзу росія виплатила понад 20 мільярдів доларів за боргом африканських країн. Частина торгових боргів країн африканського регіону була конвертована в інвестиції.

У зв'язку зі зміною геополітичного порядку на африканському континенті виникли «центри сили» – ПАР і Нігерія. Для зміцнення своїх позицій ці країни використовують субрегіональні групи на чолі зі Співтовариством розвитку Південної Африки (SADC) і Економічним співтовариством держав Західної Африки (ECOWAS). Росія активно підтримує широкі відносини з цими організаціями.

У період 2013-2020 років росія набула більшої впевненості у своїх зовнішньополітичних цілях: Африка і росія «потрібні одна одній» для забезпечення безпеки та суверенітету над 60% світових природних ресурсів. Світ, який включає росію та Африку.

Однак відносини росії з країнами Африки не були без проблем. Існували звинувачення у корупції, недостатній прозорості та недемократичному управлінні в деяких угодах та контрактах. Деякі країни Африки також виявляли певну обережність у відносинах з росією, оскільки вони також підтримували взаємовідносини з іншими великими світовими державами.

З одного боку, росія як великий виробник і експортер нафти і газу не потребує нових поставок енергоносіїв з Африки. З іншого боку, посилення контролю над нафтою, природним газом і трубопроводами має стратегічне значення для збереження економічного та політичного впливу країни у світі. Але через існуючі санкції та інші зовнішньополітичні пріоритети росія намагається вивести свою економіку зі світової фінансової кризи. У зв'язку з цим співпраця Москви з країнами африканського регіону залишається на рівні зростання. Ймовірно, найближчим часом росія зосередиться на політичній співпраці, продажу зброї та інвестиціях у природні ресурси на африканському континенті.

Для створення позитивного іміджу серед африканців рф інвестує в освітні та культурні проекти. За радянських часів російські ВНЗи закінчили 50 тисяч

африканців. У той же період ще 200 000 людей навчалися в Африці за підтримки Радянського Союзу.

В даний час в російській федерації існують спеціальні стипендії для африканських студентів. За їхні кошти в 2017 році в російських ВНЗах навчалось понад 1800 студентів з Африки.

У 2006 році в Каїрі був відкритий Єгипетсько-російський університет (студенти якого щорічно відзначають День російської мови), а в листопаді 2018 року - Російсько-намібійський культурно-освітній центр. Крім того, в Африці існує мережа російських наукових і культурних центрів, де викладають російську мову – особливо в Ефіопії, Єгипті, Кенії, Замбії, Демократичній Республіці Конго, Танзанії, Тунісі та Марокко. А федеральне агентство «Россотрудничество» заявило про намір побудувати в Африці академічні та культурні центри.

Тому в період 2000-2010 рр. багато африканських країн розглядали росію як країну, готову допомогти побудувати збалансовану модель безпеки на африканському континенті, співпрацювали з росією в різних питаннях, включаючи переозброєння, зміцнення міжнародних і регіональних механізмів запобігання та вирішення конфліктів. Пропонуючи африканським країнам свої послуги у сфері «миротворчої діяльності» росія фактично створює механізми залежності африканських країн від своєї військової присутності.

Але відносини росії з африканськими країнами не без проблем. Були звинувачення у корупції по деяким угодам та контрактам та непрозорості управління, відсутності демократії. Деякі африканські країни виявляють обережність у відносинах з росією, оскільки вони також мають відносини з іншими світовими державами.

Деякі аналітики та дослідники кажуть, що Африка все більше стає новим глобальним фокусом росії. Однак її економічна та військова діяльність в Африці часто затьмарюється російською повномасштабною війною в Україні. Військова допомога президенту Сирії Башару аль-Асаду є не менш одіозною. Тому для росії важливо економічно та військово співпрацювати з країнами регіону, які перебувають під санкціями, такими як Еритрея та Судан.

Розвиток відносин Росії, особливо з Еритреєю, Суданом та іншими гравцями в африканському регіоні, можна розглядати як заклик відновити геополітичний вплив у чутливому регіоні Червоного моря/Суецького каналу. Довгостроковою зовнішньополітичною метою Москви є багатополярна міжнародна система, покликана протистояти безпрецедентному впливу глобальних держав, особливо США та Китаю, в Африці. Не менш важливим важелем впливу Росії є право вето в Раді Безпеки ООН (РБ ООН) в міжнародних справах щодо африканських режимів. Натомість Москва підтримує окремі африканські країни в Радбезі ООН.

Голосування Росії проти запровадження санкцій означає ймовірність майбутніх санкцій на постачання зброї африканським країнам. Росія була другим у світі експортером зброї після США. РФ активно відновлює політичні, військові та комерційні відносини по всій Африці, використовуючи продаж зброї як «прохід» на регіональні ринки. Москва спочатку використовувала цю зброю, а потім перенесла свій бізнес у низку африканських країн, таких як Судан та Еритрея. У 2016 році Сомалі, давній союзник Радянського Союзу, запросили російську військову техніку проти Аш-Шабаб. На додаток до військової співпраці Росії з Суданом і Еритреєю на Африканському Розі, Росія також була зацікавлена у співпраці з Єгиптом, ще одним колишнім радянським союзником. Через зростання впливу російських військ у Сирії та військову співпрацю з Єгиптом, Суданом та Еритреєю, Росія, ймовірно, перебувала на шляху до створення збройної присутності у Суецькому каналі та Червоному морі.

Слід наголосити, що все вищезазначене стосується співпраці Росії з країнами Африки станом до повномасштабного її вторгнення на територію України. На сьогоднішній день Росія сама зацікавлена в отриманні від африканських країн зброї, яку раніше вона їм поставляла, для заповнення власних збройних арсеналів, спустошених на фронтах російсько-української війни.

Отже, завдяки контактам, налагодженим ще за радянської епохи, Росія підтримує історично дружні відносини з багатьма африканськими країнами, оскільки їхні економічні та ідеологічні напрямки часто збігаються й підкріплюються взаємною недовірою до Заходу. Однак розподіл голосів африканських країн за

резолуцію ООН із засудженням вторгнення росії в Україну у 2022 році демонструє три важливі тенденції.

По-перше, глобальна геополітика штовхає африканські країни у протилежному напрямку – для багатьох із них політика неприєднання є раціональним вибором.

По-друге, підтримка росії на африканському континенті може бути перебільшеною. Вплив Росії на політичну еліту певної африканської країни часто обмежений, але в деяких випадках дозволяє їй перетворити цю еліту на мережу підтримки.

Наприклад, у дослідженні 2021 року, проведеному двома незалежними південноафриканськими групами консультантів з питань державної політики (Південноафриканським інститутом міжнародних відносин та Інститутом досліджень безпеки) використовували дані голосування африканських країнах у період з 2014 по 2020 роки в РБ та ГА ООН. Рада Безпеки ООН має п'ять постійних членів – Китай, Францію, росію, Велику Британію та Сполучені Штати – і десять непостійних членів. З десяти непостійних членів Африці відведено три місця, але країни діють як окремі члени і не представляють Африканський Союз чи його Раду миру та безпеки. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй є головним органом прийняття рішень Організації Об'єднаних Націй, у якому всі 194 країни-члени мають рівні права голосу.

Хоча росія завжди готова накласти вето або утриматись, африканські країни майже завжди вирішують не обговорювати рішення та однозначно утриматись від голосування під час розгляду дискусійних резолюцій. Дослідження підкреслює, що історично відносини між росією та АС зближувалися, але поступово розходилися. Збіг між АС і росією впав з 91% у 2014 році до 72% у 2020 році.

Для росії результат першого голосування став символічною перемогою. Це показує Заходу, що Росія не така ізольована, як очікувалося, і що Захід не повинен сприймати підтримку Африки як належне. Дійсно, російська федерація вміло створила наратив, який захищає багатополлярний світ, у якому реалізація західних демократичних ідеалів протистоїть ідеологічному суверенітету незахідних держав. У свідомості великого відсотку громадян африканських країн переважає нав'язана

російською пропагандою думка про те, що росія нібито традиційно є країною, що стоїть на захисті колишніх пригноблених країн Африканського континенту, які потерпали від своїх метрополій-гнобителів, виступала проти колоніалізму та імперіалізму. Серед населення відсутнє розуміння відомих історичних фактів про те, що росія сама є імперією, що гнобить десятки інших поневолених нею народів. Відсутнє також розуміння природи російсько-української війни, яка є колоніальною імперіалістичною війною російського агресора проти України, яка бореться за свою свободу, незалежність та територіальну цілісність.

Природним наслідком розділення голосів африканських країн є те, що росії не варто сприймати підтримку Африки як належне. Незважаючи на розчарування західних країн з приводу великої кількості африканських країн, які утримались під час голосування, вони чудово усвідомлюють, що така позиція не є мовчазною підтримкою росії і африканські країни керуються глобальними геополітичними міркуваннями та традиціями принципу Realpolitic.

2.3. Розвиток відносин з іншими країнами пострадянського простору

Після розпаду Радянського Союзу відносини африканського континенту з країнами Південного Кавказу, Середньої Азії та Балтійського моря визначалися поступовим встановленням дипломатичних відносин і співробітництвом у різних сферах.

Загалом, країни Африки встановили дипломатичні відносини з країнами Радянського Союзу в 1990-х роках і пізніше. Ці відносини спрямовані на підтримку миру, стабільності та процвітання у відповідних регіонах. Країни підписали угоди про доступ і співпрацю в сферах фінансів, культури, освіти тощо. Крім того, вони мають необов'язкові посади в міжнародних групах і міжнародних організаціях, таких як ООН і Африканський Союз.

Через конфлікт у Нагірному Карабасі між Азербайджаном і Вірменією двосторонні відносини з африканськими країнами можуть мати свої особливості. Деякі африканські країни можуть підтримати одну зі сторін конфлікту і визнати

Нагірний Карабах незалежною державою, тоді як інші можуть підтримувати нейтралітет або мирне вирішення конфлікту [36].

Загалом країни Африки мають обмежені економічні, політичні та культурні відносини з країнами Південного Кавказу, Центральної Азії та Балтійського моря. Після розпаду СРСР було докладено багато зусиль для забезпечення економічного розвитку та політичної стабільності країн регіону після здобуття ними незалежності. З цієї причини співпраця між Африкою та країнами Південного Кавказу та Балтії не досягла значного прогресу.

Проте в останні роки можна спостерігати зростання інтересу африканських країн до співпраці з пострадянськими країнами. Це стосується ділових відносин, інвестиційних можливостей, освітніх програм, культурних обмінів та інших сфер співпраці.

Таким чином, усі африканські країни мають власні стратегії налагодження та розвитку відносин з країнами пострадянського простору. Деякі країни можуть активно сприяти розширенню співпраці та розвитку двосторонніх відносин, тоді як інші можуть більше зосереджуватися на обмежених інтересах або регіональних питаннях.

Проте після розпаду Радянського Союзу між Африкою та пострадянськими державами була певна обмежена активність. Великі відстані між регіонами, відсутність прямого географічного сполучення та інші фактори можуть вплинути на силу та масштаби співпраці.

Крім того, слід зазначити, що відносини між країнами ускладнюються через конфлікти між деякими країнами. Наприклад, як вже зазначалось вище, конфлікт між Азербайджаном і Вірменією навколо проблеми Нагірного Карабаху може вплинути на відносини цих країн з країнами Африки [37].

Загалом пострадянські відносини з африканськими країнами відрізняються і залежать від кількох факторів. Кожна країна має свої сильні сторони та інтереси, які визначають напрям і розвиток відносин.

Підсумовуючи, зазначу, що незважаючи на певні успіхи у співпраці цих країн, все ще існують значні обмеження для взаємовигідних економічних відносин між

двома сторонами. Слід констатувати, що навіть у росії не вистачає системного підходу, тобто опрацьованої хоча б на середньостроковий період стратегії проникнення та закріплення на континенті. Майже 90 відсотків зовнішньоторговельних угод з африканськими країнами здійснюється через міжнародних посередників. Конкуренція з боку західних, китайських, індійських і бразильських транснаціональних корпорацій і, звичайно, логістичні проблеми транснаціональних корпорацій на Заході, у Китаї, Індії та Бразилії.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН КРАЇН АФРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ З УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ СТАНОМ НА ЗАРАЗ

3.1. Україна. Перспективи розвитку та зміцнення відносин з Африкою

Повномасштабне вторгнення російської федерації посилило потребу України у встановленні міцних міжнародних відносин зі світом. Для протидії агресії росії та залучення підтримки з боку країн Африканського регіону Україна має зміцнити та посилити міжнародну підтримку та встановити стабільні дипломатичні, політичні та економічні відносини з країнами Африки.

Залучення України до африканського регіону має свою історію. Раніше дипломатична діяльність була зосереджена на політичних, торгово-економічних відносинах з країнами Африки, але не відрізнялась великою інтенсивністю. У зв'язку з потребою активізації відносин України з Африкою, зокрема з метою забезпечення підтримки країнами регіону у протистоянні російському агресору настав час перезавантажити відносини з континентом.

Необхідно розширити дипломатичну присутність України на континенті, де це дозволяє постійно та ефективно взаємодіяти з африканськими столицями. У зв'язку з цим розроблено спеціальні плани щодо відкриття 10 нових посольств. Адже, українських посольств в Африці є лише 6, в той час як російських - понад 40.

Ми розглядаємо Африку не як 54 окремі країни на континенті, а як групу з нестабільною політичною системою, відсутністю соціальних реформ, корупцією та смертельними хворобами. Такі загальні враження не дуже допомагають розвитку відносин між країнами. Не можна порівнювати розвиток відносин України з державами Африки та європейськими чи азійськими країнами. Має проводитись послідовна робота по вивченню світу Чорного континенту [18].

Для розробки стратегій поліпшення співпраці, важливо пам'ятати, що кожна країна в цьому регіоні унікальна. Це люди, відмінні культури – починаючи від

культури державного господарства, ставлення до людей і закінчуючи базовими культурними та релігійними нормами. Наприклад, є постколоніальні країни, які асоціюються з певними ментальними травмами на цьому фоні, а інші країни взагалі не знайомі з колоніалізмом. Кожна країна потребує різного підходу. Тому для того, щоб розвивати будь-яку сферу співпраці спочатку потрібно провести детальну та ґрунтовну аналітичну роботу. Не менш важливий особистий контакт з людьми. Це означає, що розмови представників країн по телефону та електронною поштою малоефективні без спілкування віч-на-віч.

В Україні має бути створена серйозна наукова база для вивчення Африки. Ми маємо давати науковий аналіз і рекомендації для різних міністерств, які своєю чергою могли б надавати їх зацікавленим секторам – бізнесу, працівникам науки, культури або освіти.

Значна частина сучасних провідних африканських політиків, керівників бізнесу навчалися в Україні за радянських часів, здобули освіту і залишаються пов'язаними з нашою країною, зберегли до неї симпатії. Чимало представників молодого покоління із Замбії, Намібії та Мозамбіку та інших країн здобувають вищу освіту в незалежній Україні. І тут ми побачимо великий потенціал – це один із шляхів, як Україна може зайти в ці країни. Необхідно активніше використовувати цю «м'яку силу».

Україна має можливість допомогти в освіті зростаючого населення африканських країн. Є можливість навчати студентів африканських країн і давати їм стипендії на навчання. Це буде дуже корисний ресурс для побудови стосунків, оскільки із закладів освіти випускатимуться вчені, лікарі, бізнесмени та політики. Однак зрозуміло, що під час повномасштабної війни офлайн навчанням є небезпечним. Тому, це стратегія не на коротку, а на середньострокову перспективу.

Культурна дипломатія – це дуже серйозний важіль. Українці та південноафриканці поділяють багато різних ідей, почуттів, культур, мов та релігій. Наприклад, єврейська громада в Південній Африці дуже потужна. Хоча вони і не з регіонів України, а переважно з країн Балтії, але вони мають свої культурні центри і дуже відкриті до нас. Африка і Україна мають в цьому спільну історію, різноманітні

заходи до певних важливих дат в Україні, наприклад, до річниці Бабиного Яру чи Голодомору.

Це є шлях, через який до населення Африки можна донести нашу історію. Але в ній є також менш відомі епізоди. Наприклад, і в Україні, і в ПАР мало хто знає, що наші країни пов'язані через Мазепу. Відомо, що на дикому узбережжі Індійського океану є селище Мазеппа-Бей, а в головному морському порту Південної Африки – місті Дурбані – є вулиця Мазепи. Проте, південноафриканці не розуміють прив'язки до України [18].

Плани на 2023 рік, які зараз виконуються, передбачають збільшення обсягів експорту українських товарів і послуг, співпрацю між Україною та Африкою у сферах торгівлі, економіки, інвестицій, науки та її реалізації. Культурні проекти, технічна та виробнича кооперація.

Країни африканського регіону зацікавлені у сталому розвитку через українські товари та послуги, особливо продукти харчування, ліки, високотехнологічне обладнання, освіту, досвід цифрової трансформації, інформацію, досвід дипломатичної торгівлі та діалог і підтримка в міжнародних організаціях.

Україна та росія є основними постачальниками пшениці та інших зернових в Африку, а наслідки війни відчуються на всьому континенті: ціни на пальне, зерно та добрива різко зросли. У цьому зв'язку, слід відзначити значні зусилля України щодо укладення з ООН та Туреччиною так звані «Зернові домовленості», які в умовах російського блокування та відвертого шантажу дозволили забезпечити безперебійне постачання українського зерна на ринки Африки [19].

У рамках візиту до країн Африки в січні 2023 року представники Мінагрополітики України провели ряд зустрічей з представниками влади та бізнесу Сенегалу, Нігерії та Гани. Було підписано меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці у сфері сільського господарства та низку інших угод щодо подальшої співпраці.

Розглянемо досягнення України на шляху до Африки у 2022 році. Минулий рік ознаменувався активним просуванням українських національних інтересів у країнах Африки. Важливість континенту з населенням близько 1,5 мільярда людей, що

характеризується динамікою стабільного економічного зростання протягом останніх десятиліть, незаперечна.

Нова українська політика цього пріоритету, визначена президентом України В.Зеленським, базується на стратегії розвитку відносин з африканськими країнами, яка була затверджена в січні 2022 року. Ще до широкомасштабного російського вторгнення Міністерство закордонних справ зробило масштабну підготовку до активізації тісної співпраці з африканськими країнами. З лютого 2022 року Президент України провів 18 переговорів з лідерами африканських країн, 9 з яких є першими в історії двосторонніх відносин (Гвінея-Бісау, ДРК, Замбія, Кот-д'Івуар, Малаві, Мозамбік, Нігер, Ботсвана). У жовтні Україну відвідав президент Гвінеї-Бісау, чинний голова Економічного співтовариства держав Західної Африки Умару Ембало. Це був перший офіційний візит лідера країн Африки на південь від Сахари в Україну з 2004 року [20].

Міністр закордонних справ України Д.Колеба провів 35 телефонних розмов і зустрічей з главами МЗС африканських країн. Перший в історії українських дипломатичних відносин візит Міністра закордонних справ України до Африки в жовтні 2022 року – це візит до Сенегалу, Кот-д'Івуару, Гани та Кенії. Спеціальний представник України з питань Близького Сходу та Африки М.Сабх також відвідав 5 африканських країн у липні 2022 року. Під час візиту було досягнуто важливих домовленостей переважно у сферах економіки та освіти.

Міністр закордонних справ Південно Африканської Республіки дуже рідко проводить телефонні розмови з іноземними партнерами, тому діалог із міністром Д.Кулебою є хорошим знаком того, що обидві сторони виявляють зацікавленість у поглибленні співпраці.

Планується розглянути можливість запуску спільного проєкту – логістичного центру для зберігання харчової продукції та сировини. Такий хаб дозволив би високоякісно зберігати зерно, що сприяло б прогнозуванню продажів та стабілізації цін на продукти харчування. Сторони домовилися більш детально розглянути можливість реалізації спільного українсько-африканського проєкту у сфері логістичного співробітництва. Реалізація спільних логістичних проєктів дозволить

вести бізнес прогнозовано, стабілізувати ціни та бути впевненими у якості зерна та обсягах необхідних поставок.

Україна відіграє не останню роль у постачанні продовольства до Африки. Як відомо, вона є одним із найбільших постачальників соняшникової олії у світі, у 2021 році її отримали 36 країн Африки. Тому Африка є найбільшим імпортером зернових та олійних культур з України.

Через це багато країн залежать від імпорту, особливо у випадку пшениці. У 32 із 40 африканських країн, за якими є дані, імпорт становить понад 70 відсотків споживання пшениці. Це означає, що рівень залежності від імпорту є високим і що зовнішня торгівля дуже важлива для забезпечення африканців пшеницею.

Натомість з 39 країн Африки Україна імпортувала 168 тис. тон продовольства на 380 млн доларів. Кот-д'Івуар є найбільшим експортером сільськогосподарської продукції, на нього припадає 26% експорту продовольства з країн Африки в Україну. Малаві, Єгипет, Гана та Південно-Африканська Республіка також роблять свій внесок в експорт — 19%, 15%, 11% та 7% загального імпорту продовольства в Україну відповідно. Торгівлі між Україною та Африкою сприяв розвиток дипломатичних та політичних відносин. Це, у свою чергу, сприяє зміцненню позицій України на африканському продовольчому ринку та активізації торгових відносин.

Аналізуючи рівень залежності від імпорту, стає зрозуміло, що Україна сильно залежить від продукції африканського походження. Вона особливо покладається на Кот-д'Івуар і Гану як експортерів какао-бобів, а також какао-пасти та порошку. Ці дві країни експортують в Україну близько 80% какао-продуктів. Крім того, Україна залежить від Малаві, на частку якої припадає 25% українського тютюнового імпорту. Разом з іншими африканськими країнами вони забезпечують Україну третіною тютюну. Що стосується цитрусових, то Єгипет і ПАР разом експортують в Україну понад 20% цих фруктів.

Африканський континент є дуже перспективним напрямком географічного розширення торгово-економічної та комерційної діяльності українських експортерів і виробників. Тому до досягнень української політики в Африці слід віднести консолідацію підтримки африканських країн на рівні Генеральної Асамблеї ООН.

Зазначимо, що жодна африканська країна не проголосувала проти резолюції Генасамблеї ООН від 12 жовтня 2022 року «Територіальна цілісність України: збереження принципів Статуту ООН».

Не менш важливими є розширення географії учасників міжнародного саміту Кримської платформи, посилення міжпарламентської співпраці та протидія російським пропагандистським наративам.

Свій статус надійного гаранта продовольчої безпеки в регіоні наша країна підтвердила завдяки гуманітарній допомозі голодуючим африканським країнам, а також гуманітарній ініціативі Президента України «Зерно з України».

3.2. Росія. Пропаганда для глобального Півдня

Багато африканських країн намагаються ідентифікувати себе як позаблокові країни, щоб виправдати свій нейтральний статус. Водночас така нейтральна позиція зумовлена багатьма зовнішніми факторами. В тому числі це стосується традиційних зв'язків з росією та активності російської пропаганди.

Росія останніми роками виявляє не аби яку активність на африканському напрямі. Російський вплив на континенті проявляється як у діяльності злочинної організації ПВК «Вагнера», так і в повній історичній залежності регіону від росії. Російська федерація активно працює в регіоні понад 30 років після розпаду Радянського Союзу. Вона пропагувала те, що росія є спадкоємицею того, що Радянський Союз нібито зробив для африканських країн. Серед багатьох країн Африки існує думка, підігрована радянською та російською пропагандою, що Радянський Союз відіграв важливу роль у визвольному русі та боротьбі проти режиму апартеїду. Справедливість такої тези може викликати заперечення, оскільки головним мотивом заяв та демаршів СРСП проти політики апартеїду була ідеологія блокового протистояння й намагання використати країни Африки в своїх корисних геополітичних цілях [7].

Зараз росія використовує величезні ресурси для поширення своєї пропаганди серед економічно бідних країн. У багатьох випадках жителі цих країн просто не

мають альтернативних джерел інформації щодо імперської сутності росії та її агресивної політики в Україні.

Засоби пропаганди не заборонені на африканському континенті. Тому фейкові новини про біологічні лабораторії в Україні, які вирощують бойових комарів, отримали величезний резонанс. У 2021 році росія утримувала 42% населення материка. І протягом усього вторгнення Африка продовжувала некритично повторювати російські пропагандистські неправдиві історії. У результаті 15 африканських країн відхилили мирний план президента України Володимира Зеленського в ООН, який передбачав відхід росії від міжнародно визнаного кордону України. І Еритрея, і Малі в основному підтримали росію у відповідній резолюції ГА ООН.

Російська федерація продовжує поширювати пропагандистські історії, втілені в радянській зовнішній політиці, претендуючи на всі заслуги привілеї, які вона коли-небудь отримувала від африканських країн. Водночас у цій пропаганді немає жодного слова про те, що Україна колись була частиною більшого утворення під назвою Радянський Союз і вкладала багато своїх природних та трудових ресурсів, щоб сприяти розвитку постколоніальних країн Африки. Крім того в радянські часи десятки тисяч африканських студентів навчалися в українських ВНЗ [5].

Проте така антиколоніальна риторика очільників росії виглядає щонайменше нелогічною та лицемірною, враховуючи, що росія неодноразово переходила кордони сусідні країн та порушувала суверенітет протягом усієї своєї історії. І нинішня агресія росії проти України є продовженням цієї імперіалістичної загарбницької політики. Російська федерація намагається відновити політичний та економічний контроль над Україною, яка була частиною Російської імперії та Радянського Союзу. Росія ставить під сумнів державність України та існування українців як окремої нації з правом самостійно визначати своє майбутнє, внутрішню та зовнішню політику.

Крім того, є певна «алергія» на все європейське в їхній колоніальній і політичній спадщині. І це активно використовує російська пропаганда.

Але, важливо пам'ятати, що країни африканського регіону мають дуже чутливу історичну пам'ять про порушення прав людини, суверенітету та

територіальної цілісності, демократії. Звідси й неготовність прямо та відкрито підтримувати росію. Намагаючись балансувати між Україною і росією в них немає іншого виходу, як вести політику нейтралітету.

Крім того, росія підтримує прямі дружні відносини з урядами багатьох африканських країн. Це дає їм можливість чинити тиск. Така країна, як Південна Африка, готова була би допомогати Україні після порушення росією всіх можливих стандартів міжнародного гуманітарного права. Але росія має можливість чинити тиск на Південну Африку, оскільки ці країни є стратегічними партнерами і входять до організації БРІКС. І все це ПАР намагається використати, щоб виправдати свою нейтральну позицію щодо зухвалих порушень росією міжнародного права [21].

Росія також намагається впливати на громадську думку Африки через державний мовник RT. Цілями росії є Південний Судан, Демократична Республіка Конго, Чад, Замбія, Лівія, Зімбабве, Уганда, Екваторіальна Гвінея та Малі, куди під час військового перевороту була перекинута російська військова техніка [24].

Важливим аспектом є візит міністра закордонних справ росії сергія лаврова, який в лютому та травні 2023 року здійснив два візити до Африки. Ще в липні 2022 він відвідав Єгипет, Ефіопію, Уганду та Республіку Конго. Цього разу на порядку денному Південна Африка, Ангола і - вперше в історії двосторонніх відносин - Есватіні і Еритрея [27].

Якщо мейнстрімові ЗМІ не коментують ці візити, то дії пана Лаврова є серйознішими, ніж підтримка російської пропагандистської машини, до якої свого часу приєдналося МЗС росії. Розрахунок Кремля базується на кількох принципах. Перший – пошук союзників у війні із Заходом. Проте ймовірність справжнього створення альянсу невелика, але цілком можлива в міжнародних відносинах. А оскільки голос кожної країни поза межами західної цивілізації в ООН має таку саму вагу, як і голоси членів Європейського Союзу та НАТО, така гра не є марною. Тим часом москва використовує антиколоніальний наратив, схожий на той, що був у радянські часи [32].

Росію, насамперед, цікавлять природні ресурси Африканського континенту. Ангола, наприклад, має щонайменше 9 мільярдів барелів нафти та 11 трильйонів

кубічних метрів газу, а також 27% світових запасів золота. Південна Африка – є світовим лідером з видобутку золота й діамантів, найбільші у світі запаси золота і платини. Маленький Есватіні - діаманти [28].

Еритрея - одна з найбідніших країн світу - має багаті і майже невикористані запаси, особливо важливі родовища промислової міді. Крім того, Еритрея є стратегічними воротами з Червоного моря «Ойл Орта» до протоки Баб аль-Мандеб та Індійського океану. Свого часу тут розташовувалася єдина військово-морська база Радянського Союзу в Африці - в Нокрі. Однак у війні за незалежність Еритреї, яка хотіла відокремитися від Ефіопії, Москва підтримала Ефіопію. Тепер росія хоче повернутися — з тією ж метою створити загрозу в цьому регіоні світу. Раніше вони докладали подібних зусиль, намагаючись домовитися про будівництво баз у Судані та Джибуті.

Ще одним розрахунком є потреба росії в обході санкцій. Ще декілька пакетів санкцій, і росія неминуче залишиться позаду не лише у відносинах із Заходом, а й у відносинах з країнами, які в широкому сенсі цього слова є клієнтами. Навіть якщо ці держави не мають доступу до новітніх технологій, вони являють собою найбільший і найвибагливіший ринок і тому є привабливими для світових виробників, від смартфонів до автомобілів [29].

Південна Африка є одним із найважливіших союзників росії. ПАР відмовилася засуджувати напад росії на Україну, оголосила про нейтралітет і відмовилася голосувати за резолюції ООН щодо війни.

Країна має тісні зв'язки з москвою, яка підтримує правлячий Африканський національний конгрес як визвольний рух, у якому домінує біла меншість. Південна Африка та росія також входять до групи розвинених економік (БРІКС), до якої входять Бразилія, Індія та Китай.

Південно-Африканська Республіка провела спільні навчання з росією та Китаєм на своєму східному узбережжі 17-27 лютого 2023 року. Збройні сили Південної Африки заявили, що навчання є «інструментом для подальшого зміцнення відносин між Південною Африкою, росією та Китаєм». Але народ Південної Африки засмучений цим. Організація архієпископа Десмонда Туту, південноафриканського

лауреата Нобелівської премії миру, назвала ті військово-морські навчання "ганебними" та "декларацією того, що ПАР веде війну проти України" [25].

За допомогою цих навчань росія намагається хоч якось підняти імідж своєї армії в умовах низки поразок на війні проти України. Для рф дуже важливо продовжувати військову співпрацю з країнами світу, намагаючись демонструвати, що вона не є державою-парією і її підтримує світ, і лише тільки Захід її засуджує.

Нещодавно південноафриканські офіційні особи виступили з низкою заяв, які фактично відбілюють росію або, принаймні, намагаються розділити її відповідальність із західними країнами, які нібито також причетні до розпалювання та загострення війни, оскільки постачають зброю Україні.

На відміну від правлячої партії та уряду Рамафоси, опозиційні партії та громадські організації ПАР виступають проти розширення співпраці з росією та підтримують Україну в її справедливій боротьбі. Люди загалом симпатизують Україні і не погоджуються з діями влади ПАР щодо підтримки російської федерації.

З метою дискредитації України, щоб засудити «зернову угоду», президент рф виголосив пропагандистську промову про те, що Україна в основному експортує зерно в розвинені та багаті країни. За його словами, 45% українського зерна експортується до країн Європи і лише 3% до Африки. Але згідно з даними Організації Об'єднаних Націй, станом на середину січня 2023 року 44% зернових в рамках ініціативи було експортовано в країни з низьким і середнім рівнем доходу, а загалом експортується 64% щорічно в країни, що розвиваються.

У МЗС України наголосили, що інформація, яку оприлюднив російський диктатор, є недостовірною та спрямована на дискредитацію «зернової угоди».

Горезвісна унікальність російського впливу на країни Африки зумовлена також присутністю ПВК «Вагнера» в регіоні. Злочинна організація розширює свої майнінгові проєкти в Центральноафриканській Республіці, щоб фінансувати участь своїх бойовиків у війні проти України. Поблизу Бамбарії в центрі країни будують золотий рудник. Якщо в 2018 році це була невелика шахта, то сьогодні це великий комплекс з восьми виробничих цехів на різних стадіях розробки. Разом з цим

нелегальним бізнесом російські військові інструктори навчають африканців поводженню зі зброєю, тактиці ведення бою, розвідці, логістиці [36].

Санкції, введені в 2014 році, змусили росію шукати нові ринки збуту зброї. Африка стала регіоном, багатим на ресурси та політичною нестабільністю, що робить континент привабливим місцем для експорту зброї. Африка була життєво важливою для російського оборонного комплексу, який на той час був виключений із більшості міжнародних контрактів [38]. Росія була найбільшим постачальником зброї в Африку в період 2017-2021 років, на неї припадало 44% імпорту зброї в регіон. За останнє десятиліття ця цифра зросла в чотири рази: у 2013 році імпорт російської зброї в Африку становив лише 11%. У 2020 році половина зброї, імпортованої африканськими країнами надходила з росії, хоча на Африку припадає лише 12% російського експорту зброї, а Азія купує більшу частину російської зброї (65%).

Жорсткі санкції ускладнили виробництво росією зброї у 2022 році, що негативно вплинуло на обсяги торгівлі. А неефективність російських літаків МіГів і танків Т-72 у бою послала очевидний невтішний для росії сигнал: Сербія та Філіппіни відмовилися від російської техніки. За попередніми оцінками, прибуток від російського експорту зброї в 2022 році скоротиться на 26 відсотків [29].

Крім того, вже після 10 місяців війни на перший план в росії вийшла проблема нестачі озброєнь, винищених та використаних на війні з Україною. Російська армія перейшла на використання старої зброї часів Другої і навіть Першої світових війн: кулемети «Максим», автомати «ППШ», лінійні гвинтівки, танки Т-54 тощо.

3.3. Детальний контент-аналіз “Африканський нейтралітет у російсько-українській війні: можливості для підвищення впливу України”

У зв'язку з російсько-українською війною, африканський нейтралітет набуває все більшої важливості в контексті міжнародних відносин. Зі свого боку, африканські країни відіграють значну роль в збереженні миру та сприянні вирішенню конфліктів, зокрема війн у світі. Прояв нейтралітету африканських

держав у російсько-українській війні може мати вагомий вплив на баланс сил та визначити подальший розвиток подій у війні.

Метою даного аналізу є з'ясування можливості зміни риторики та балансу сил на користь України шляхом залучення підтримки країн африканського континенту. Враховуючи специфіку даного регіону, його дипломатичні зв'язки та економічні взаємовідносини з росією та Україною, аналіз нейтралітету африканських держав стає ключовим.

Це дослідження також має також на меті визначити, яким чином африканські країни сприймають російсько-українську війну, якими є їх позиції щодо нейтралітету, та які можливості існують для зміни цього нейтралітету на користь України. Аналізуючи позиції африканських країн, їх дії та вплив на баланс, ми можемо виявити, які стратегії та заходи можуть бути використані для досягнення цієї мети.

Для досягнення мети дослідження, якісного контент-аналізу африканського нейтралітету в російсько-українській війні використано комплексний, дослідницький підхід. Цей підхід дозволяє врахувати різні аспекти нейтралітету, включаючи в себе: політичний, економічний, соціальний та культурний контексти.

Перший етап дослідження враховує в собі збір первинних та вторинних даних. Первинні дані будуть зібрані шляхом аналізу інтерв'ю та думок представників африканських країн, дипломатичних представників, експертів з міжнародних відносин, та аналізом офіційних заяв та позицій країн Африки. Вторинні дані будуть отримані шляхом аналізу наукових статей, звітів, публікацій, що стосуються африканського нейтралітету.

Зібрані дані проаналізовані та класифіковані згідно з категоріями, такими як: позиція африканських країн, щодо війни, їх дипломатичні зусилля, економічні зв'язки, та інші важливі фактори.

На основі зібраних та досліджених даних проведено аналіз ролі африканського нейтралітету в російсько-українській війні та впливу на баланс сил. В розділі розглянуті конкретні приклади дій та політичних кроків африканських країн, що спрямовані на зміну балансу в бік України.

Якщо розглядати ключові фактори збереження нейтральної позиції африканського континенту, серед яких: політичні, економічні, та культурно-історичні, то можна вивести певний результат розуміння поведінки країн цього спекотного континенту.

Почнімо з політичних. В статті генерального координатора “Прогресивного інтернаціоналу” Девіда Адлера від 10 березня 2022 року йде звернення уваги на те, що країни Глобального Півдня, зокрема й Африки не ввели санкції проти “рф”, тож можна дійти до висновку, що активний тиск на країну-агресора здійснює тільки Захід та його союзники з Близького Сходу.

Враховуючи це, можна припустити і другий фактор, який так чи інакше впливає на такий вибір - економічний. Адже після введення санкцій найбільше якраз постраждає Глобальний Південь, а не країни Заходу до порівняння. Небажання Півдня активно включатись в конфлікт країн, що колись були жертвами західного імперіалізму має в собі й культурно-історичний момент.

Президент “Imagine Africa Institute” П’єр Сане постійно говорив про те, що нейтралітет не означає байдужість. Нейтралітет означає постійно закликати до поваги міжнародного права.

Проте, як показує війна та діяльність агресора: збройні сили адміністративного формування рф не збираються притримуватись жодної норми та принципів міжнародного права. Відповідно ця війна направляє нейтралітет, як позицію, радше в бік бездіяльності, аніж в бік допомоги.

Політичний аналітик Al Jazeera English - Марван Бішара схиляється до думки, що небажання багатьох країн втягуватись в конфлікт має менше відношення до України, а більше до Америки.

Так, безперечно можна зрозуміти країни Сходу які виступають проти держав, що в минулому вели колоніальну політику. Проте, беручи до уваги те, що рф вже здійснює тиск впливу на країни Центральної Африки, можна припустити, що країни Африки заганяють себе від однієї пастки в іншу.

Протягом війни, а зокрема в період повномасштабного вторгнення, з 24 лютого і впродовж близько 7-8 місяців риторика урядів країн Африки носила в собі прохолодний тон.

До прикладу, коли сотні добровольців з регіону Південної Африки зголосились вступити в лави інтернаціонального легіону ЗСУ, на них очікували певні труднощі та обмеження. Звісно з боку їх держав. Посольства України в Нігерії, так і в інших державах отримали відмову, оскільки уряди багатьох країн континенту не бажали, щоб їх громадяни воювали в Україні.

Співробітник посольства України в Абуджі Богдан Солтіс говорив, що межа між іноземними добровольцями та найманцями досить тонка. Пізніше він уточнив, що йому було вказано відмовляти всім добровольцям, які прибувають в посольство.

Сенегал також застеріг своїх громадян від участі у війні і вимагав від посла України видалити пост у "Фейсбуці" із закликом до сенегальських добровольців, назвавши вербування незаконним і караним. Аналогічний наказ МЗС Алжиру віддав своєму посольству в Україні.

Посол України в Південній Африці, Мозамбіку і Ботсвані Любов Абравітова розповідала, що сотні людей з усієї Південної частини Африки зголосилися воювати або брати участь в гуманітарній діяльності, але вона не може виконати їх прохання, тому що чекає вказівок від південноафриканського уряду. У Південній Африці діє суворий закон проти найманців.

Що ж стосується міжнародної політики, то при голосуванні в ООН щодо засудження війни РФ проти України з 54 країн Африки, утримались 17 держав, серед яких: Алжир, Сенегал та Південна Африка, Малі.

Якщо брати в порівняння певний відрізок часу, то 23 лютого 2023 року Генеральна Асамблея ООН проголосувала за поданий Україною проєкт резолюції, що закликає росію покинути Україну. Загалом це вже була шоста по черзі резолюція, що була виставлена на голосування в період повномасштабного вторгнення. Серед семи держав, що проголосували "проти" виявились 7, серед тих, хто утримався, було 32.

Провівши даний аналіз, я дійшла висновків, що, покращення відносин між Україною та Африкою має потенціал змінити баланс у російсько-українській війні на користь України. Шляхом активного співробітництва, дипломатичних зусиль, економічного та культурного обміну, Україна може залучити підтримку та ресурси африканських країн, що сприятиме зміцненню її позиції і ресурсів у боротьбі з російською агресією та сприятиме розвитку обох сторін.

Покращення відносин між Україною та Африкою в контексті російсько-української війни може сприяти підвищенню впливу України та зміні балансу на користь неї. Розширення дипломатичних, економічних, культурних та освітніх зв'язків між Україною та африканськими країнами створить основу для взаємовигідного співробітництва. Активна політична підтримка з боку африканських держав може зміцнити позицію України на міжнародній арені та сприяти розробці спільних проєктів і ініціатив.

Застосування цих заходів дозволить Україні розширити свої можливості в контексті російсько-української війни. Взаємовигідне співробітництво з африканськими країнами дозволить Україні отримати підтримку, ресурси та міжнародну легітимність у боротьбі з російською агресією. Крім того, покращення відносин з Африкою створить нові можливості для українських підприємств, дозволяючи їм розширити ринки збуту і залучити інвестиції.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши дану проблематику роботи, я дійшла висновку, що враховуючи обережно-нейтральну позицію більшості африканських країн до проблеми російсько-української війни, при тому, що позиція та політика України в цій війні, як її жертви, в очах незаангажованого зовнішнього спостерігача мала би вважатися справедливою, а політика цих країн мала би бути не нейтральною, а більш проукраїнською, Україні та її зовнішньо-політичному відомству треба уважно проаналізувати ситуацію, що склалася, та зробити чесні й, можливо, дещо неприємні висновки щодо помилок та промахів в своїй зовнішній політиці стосовно країн Африканського регіону, який останнє десятиліття виступає в ролі регіону, що динамічно розвивається в економічній, політичній, демографічній і соціальній сферах.

Адже, попередня переважаюча «проросійськість» країн цього регіону може пояснюватися й деякими об'єктивними причинами. Насамперед, історичними причинами та нав'язливими стереотипами. Серед таких причин слід вказати, традиційно тісні багаторічні зв'язки африканських країн, що відносились спочатку до «молодих незалежних країн», пізніше - «країн третього світу», «країн, що розвиваються», до Радянського Союзу, який вважали політичним «попередником» сьогоднішньої російської федерації, а останню, відповідно послідовницею та спадкоємицею першого. Відсутність упродовж кількох попередніх століть Української державності та її підпорядкованість росії створювали уявлення та стереотипи другорядності, меншовартості й меншої важливості України як країни-партнера.

32 роки Української Незалежності й, насамперед, останні майже півтора роки її самовідданої успішної боротьби з російським агресором й очевидних перемог над переважаючими силами противника, безпрецедентна підтримка демократичним світом цієї праведної, визвольної, жертвовної боротьби українського народу твердо поставили Україну на світову «шахову дошку», як велику, важливу, суверенну та

самостійну державу з розвинутою, добре сформованою, зрілою нацією та громадянським суспільством.

Водночас, в умовах розв'язаної росією несправедливої війни з Україною підтримка останньої з боку африканських країн є дуже обережною й поміркованою. Велика низка африканських країн продовжують традиційно орієнтуватися на росію, хоча й утримуються від підтримки її агресивних дій в Україні, насамперед, під страхом потрапити під вторинні санкції, накладені на агресора країнами колективного Заходу.

Така обережна політика Півдня може пояснюватися, в т.ч., традиційним сповіданням принципів «Realpolitik», такої політики та дипломатії, які спирається на реальну військову та економічну силу та можливості тієї чи іншої держави. «Realpolitik» орієнтується на власну силу та здатність впливати на міжнародні рішення і поведінку інших держав, а не на ідеали, моральні цінності чи принципи. Перемоги України у військових діях проти росії, її потужна політична, дипломатична, фінансова та матеріально-технічна підтримка все зростаючою коаліцією «Рамштайн» має поступово змінити й «реалполітичні» акценти поки-що нейтральних країн Півдня в сторону більш відвертої підтримки України. При цьому на сьогоднішній день з 61 африканських країн до Міжнародної контактної групи із забезпечення оборони України (коаліція «Рамштайн») входять лише чотири африканські країни: Кенія, Ліберія, Марокко, Туніс. Всього ж ця коаліція сьогодні нараховує 54 країни, переважно європейські та північно-американські (члени ЄС і НАТО).

В таких умовах стає очевидною необхідність активізації зусиль України на Південному зовнішньо-політичному напрямі, насамперед, відповідних зусиль МЗС України. Сьогодні необхідно перейти від гучних декларацій про важливість розвитку та поглиблення відносин України з її африканськими партнерами на користь справжнього активного й прагматичного розвитку таких відносин. Декларації мають імплементуватися в конкретні дії.

Зовнішньо-політичному відомству України, слід відмовитися від залишкового принципу працевлаштування дипломатів на роботу в посольства України в

африканських країнах, а також відповідних департаментах МЗС України. Надумані аргументи щодо браку кваліфікованих фахівців для такої роботи в Україні не витримують сьогодні жодної критики. За понад 30 років Державної Незалежності в Україні накопичено не одну сотню кваліфікованих фахівців на посади послів та старших дипломатів для роботи в Африканському та інших регіонах. Для їх ефективного й продуктивного фахового використання необхідно переосмислити неефективну кадрову політику.

Це ж стосується й політики політичного аналізу і планування в МЗС, організації і проведення міжнародних дипломатичних заходів (візити, переговори, участь в конференціях тощо) на африканському мегарегіональному напрямі. Слід відверто констатувати брак та недоліки такої роботи. Тож, необхідно відпрацювати механізми заохочення дипломатів для роботи в Африці. Досі не визначені механізми забезпечення координації роботи посольств України та українського бізнесу. Незважаючи на значні перспективи, необхідно констатувати порівняно невеликі обсяги торгово-економічної та іншої практичної співпраці України з країнами Африканського регіону, що не дозволяє переведення політичних відносин з цими країнами на вищий рівень. Для досягнення більш активної присутності українського бізнесу в регіоні, забезпечення збільшення обсягів торгівлі та кредитної підтримки українських підприємств уявляється доцільним створення консорціуму українських експортерів та імпортерів для оптимізації їх діяльності на ринках Африки.

Серед країн Азії і Африки, колишніх, так званих, країн «третього світу», які за інерцією продовжують підтримувати росію, досі панує стереотип того, що рф, як продовжувач СРСР, нібито є «борцем із світовим імперіалізмом», «оплотом національно-визвольної боротьби» народів цих регіонів за їх державну незалежність. Для спростування подібних стереотипів Україні необхідно посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо імперської сутності росії, її імперської історії і сьогодення. Для цього, насамперед, треба підвищити рівень наукових досліджень зазначеної проблематики, в т.ч. в системі МЗС України. Слід визнати помилковими рішення попереднього керівництва МЗС про ліквідацію освітньої, наукової та науково-видавничої компонентів в системі Дипломатичної Академії

України, від якої сьогодні залишилися лише назва та курси підвищення кваліфікації, а також припинено функціонування єдиного наукового журналу при МЗС України.

Зміцнення взаєморозуміння та співпраці з державами, які поки що займають нейтральну позицію в російсько-українській війні, може докорінно змінити баланс сил на користь України та забезпечити остаточну ізоляцію путінської росії. Україні потрібно скористатися ситуацією і докласти зусиль для активізації діалогу з азійськими державами на тлі вже досягнутої масштабної західної підтримки та військової допомоги. «Перетягування» на свій бік партнерів Глобального Півдня може забезпечити остаточну ізоляцію рф та наблизити перемогу України в протистоянні з агресором.

Також, автором додатково проведено Контент-аналіз та SWOT-аналіз зазначеної проблематики. Згадані додаткові дослідження фактично доповнюють та підтверджують висновки та виконання завдань основного дослідження.

Таким чином, результатом дослідження та виконанням всіх поставлених завдань є аргументована теза: Україна має чималі перспективи розвитку відносин та взаємовигідної співпраці з країнами Африканського континенту в усіх сферах міжнародної діяльності, до значної активізації яких необхідно буде повернутися після перемоги над російським агресором. До завершення цієї війни необхідно прикласти максимум зусиль з метою збільшення кількості африканських країн, які однозначно підтримують в ній українську сторону. На сьогодні ж слід констатувати, що серед близька 54 країн Міжнародної контактної групи із забезпечення оборони України (коаліція «Рамштайн») - Ukraine Defense Contact Group (шоста щомісячна зустріч якої має відбутися в червні цього року) лише 4 є країнами Африканського континенту.

Ще одним важливим та перспективним фактором нарощування м'якої сили України в країнах Африки є залучення студентів на навчання в українських ВНЗ. В країнах Африки сьогодні на ключових посадах в економіці, державному управлінні, приватному бізнесі та наукових установах працює значна кількість випускників вищих навчальних закладів України, які навчались ще в радянські часи й в часи незалежної України. Ці кадри, маючи позитивне ставлення до нашої країни,

відіграють конструктивну роль економічного та політичного лобі, ефективне використання якого є важливим перспективним завданням для України. У цьому зв'язку, є необхідним і надалі розширювати практику залучення студентів з африканських країн на навчання в ВНЗ нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алжир і росія прагнуть зміцнити військові зв'язки // Дивись info. URL: <https://dyvys.info/2023/02/28/alzhyr-i-rosiya-pragnut-zmitsnyty-vijskovi-zv-yazky/> (дата звернення: 11.05.2023)
2. Аспекти розвитку африканських країн // Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України URL: <https://ivinas.gov.ua/poshuk.html?searchword=%D0%90%D1%84%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0&ordering=newest&searchphrase=all> (дата звернення: 4.04.2023)
3. "Африка – регіон, де Україна заробляє реальні гроші" – Посол України в Єгипті // Правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/31/693082> (дата звернення: 21.04.2023)
4. Африканські країни у фокус-групі розвитку торговельно-економічного співробітництва України // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-10/az_afrika.pdf (дата звернення: 27.02.2023)
5. Афроінтеграція росії // IPress. URL: https://ipress.ua/articles/afrointegratsiya_rosii_331878.html (дата звернення: 7.04.2023)
6. Близький Схід та сучасність : збірник статей (випуск тридцять четвертий) / ред. Філонік О. О. Москва, 2009. 412 с.
7. «Вагнерівці» нарощують свій вплив в Африці: чому США та Європа програють боротьбу за континент // Lviv Media. URL: <http://surl.li/gyvks> (дата звернення: 4.05.2023)
8. Всесвітня історія: країни Африки в 20-30-ті роки // Освіта.ua. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/32614/ (дата звернення: 11.05.2023)
9. Дмитро Кулеба BBC News URL: <http://surl.li/gyvkl> (дата звернення: 11.05.2023)

10. Енциклопедія Української Діаспори: Vol. 4 (Australia - Asia - Africa) / ред. V. Markus. Kyiv, Ukraine : Shevchenko Scientific Society, Inc. USA, 1995. 251 с. (ст. 36-43)
11. Звернення Дмитра Кулеби за 25 травня 2023 // Міністерство закордонних справ.
URL:
<https://mfa.gov.ua/news/address-minister-foreign-affairs-ukraine-dmytro-kuleba-africa-day-2023> (дата звернення: 4.04.2023)
12. Зерно, зброя та цінності. Чи може Африка стати союзником України у боротьбі з Росією // BBC NEWS Україна . URL:
<https://www.bbc.com/ukrainian/news-62103279> (дата звернення: 10.03.2023)
13. Зростання присутності вагнерівців на Африканському континенті // Новини Live.
URL: <https://world.novyny.live/prisutnist-vagnerivtsiv-v-afritsi-zrostaie-77579.html>
(дата звернення: 2.05.2023)
14. Китайський колоніалізм в Африці // Militarnyi. URL:
<https://mil.in.ua/uk/articles/kytajskeyj-kolonializm-v-afrytsi/> (дата звернення: 6.06.2023)
15. Кримська казка про Африку // Крим Реалії. URL:
<https://ru.krymr.com/a/krymskaya-skazka-ob-afrike-lozh-s-namekom-na-krasnoye-mor-e/32267867.html> (дата звернення: 11.05.2023)
16. Лоссовський І.Є. Азійський нейтралізм і російсько-українська війна: як змінити баланс на користь України. Стратегічна панорама. № 2. 2022. // Національний інститут стратегічних досліджень URL:
<https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/hibrydna-viyna-i-demokratychnyy-myр-shcho-oznachaе-nova-faza-rosiyskoho-nastupu> (дата звернення: 9.04.2023)
17. Лоссовський І.Є. Стратегія та перспективи відносин України з країнами Східно-азійського регіону // Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки). – Збірник наукових праць. – ІВІ НАНУ. – Київ.: 2015. – С.42-50.
18. Любов Абравітова, посол України в Південно-Африканській Республіці, Мозамбіку і Ботсвані // Уркінформ. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3370210-lubov-abravitova-posol-ukraini-v-pivdennoafrikanskij-respublici-mozambiku-i-botsvanhtml> (дата звернення: 4.04.2023)

19. Максим Субх, спецпредставник України з питань Близького Сходу та Африки // Укрінформ. URL: <http://surl.li/gyv1c> (дата звернення: 11.05.2023)
20. МЗС: Україна активізує співробітництво із Співтовариством розвитку Півдня Африки // Урядовий портал Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-aktyvizuie-spivrobitnytstvo-iz-spivtovarystvom-rozvytku-pivdnia-afryky> (дата звернення: 23.05.2023)
21. Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ. Сучасні проблеми науки» URL: <http://fmv.nau.edu.ua/polit/polit-2023/> (дата звернення: 14.06.2023)
22. На що полює рф у Африці // hromadske. URL: <https://hromadske.ua/posts/safari-po-rosijski-na-sho-polyuye-rf-u-africi> (дата звернення: 11.05.2023)
23. Позиція Південно-Африканської Республіки як приклад ставлення нейтральних країн Глобального Півдня до російсько-української війни // Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhнародni-vidnosyny/pozytsiya-pivdenno-afrykanskoji-respubliky-uk-прыklad> (дата звернення: 11.05.2023)
24. Рейтинг найсильніших армій світу: яке місце посіли Україна та росія. Слово і діло. 2023. // Слово і діло Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/06/novyna/svit/rejtynh-najsylnishyx-armij-svitu-ya-ke-misce-posily-ukrayina-ta-rosiy> (дата звернення: 4.04.2023)
25. Росія в Африці: неоколоніальне суперництво // Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/rosiia-v-afrytsi-neokolonialne-supernytstvo/> (дата звернення: 13.04.2023)
26. Російські військові у ПАР: як Кремль посилює вплив в Африці // DW made for minds. URL:

<https://www.dw.com/uk/rosijski-vijskovi-u-par-ak-kreml-posilue-vpliv-v-africi/a-64745489> (дата звернення: 4.04.2023)

27. Росія, Китай чи Захід: хто виграє боротьбу за країни Африки? // New voice. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/rosiya-kitay-chi-zahid-hto-vigraye-borotbu-za-krajini-afriki-ostanni-novini-50263522.html> (дата звернення: 11.05.2023)
28. Росія намагається монополізувати спадщину СРСР в Африці. Аналіз спецпредставника України з питань Близького Сходу та Африки // Голос Америки. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/cili-rosiji-v-vafrycs-analiz-subkh/6677699.html> (дата звернення: 11.05.2023)
29. Росія та країни Сходу в постбіполярний період : навч. посіб. / ред. Д. В. Стрельцов. Москва : Аспект пресс, 2014. 369 с.
30. Росія просуває свою антиукраїнську риторику в Африці URL: <https://zaborona.com/rosiya-prosuvaye-antykolonialnu-rytoryku-v-afrycz-i-ta-latynskij-ameruczi/> (дата звернення: 5.06.2023)
31. Співпраця країн Африки з Україною у сфері продовольства // Заборона. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/Spivpratsya-Ukrai--ni-ta-Afriki_-zvit.pdf (дата звернення: 11.05.2023)
32. Співробітники НІСД взяли участь в обговоренні інтересів України в країнах Африки та на Близькому Сході // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/spivrobotniki-nisd-vzyali-uchast-v-obgovorenni-interesiv-ukraini-v-krainakh-afriki> (дата звернення: 4.04.2023)
33. Чим небезпечні африканські турне російських представників // Ділова столиця. URL: <http://surl.li/guvmc> (дата звернення: 11.05.2023)
34. Чому Україна хоче поглибити зв'язки з Африкою? // DW made for minds. URL: <http://surl.li/guvkv> (дата звернення: 11.05.2023)
35. Чим обумовлені українсько - африканські відносини // Вікіпедія. URL: <http://surl.li/hasqm> (дата звернення: 9.04.2023)

36. Щорічник СІПРІ 2022 року. озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Stockholm International Peace Research Institute. URL: https://sipri.org/sites/default/files/SIPRI_2022_ukr.pdf (дата звернення: 4.04.2023)
37. Comins, M & Yermolaev D, 2015, 'What you need to know about Russia's new commitment to Africa', Russia Direct, 28 April, retrieved 20 December 2016, URL: <http://www.russia-direct.org/opinion/what-you-need-know-about-russias-renewed-commitment-africa> (дата звернення: 4.04.2023)
38. Ranking the nations of the world based on current available firepower. // Global Firepower. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (дата звернення: 4.04.2023)
39. Russia's Renewed Interests in the Horn of Africa As a Traditional and Rising Power. Rising Powers Quarterly. 2017. Vol. 2, no. 1. URL: <https://risingpowersproject.com/russias-renewed-interests-in-the-horn-of-africa-as-a-traditional-and-rising-power/> (дата звернення: 11.05.2023)